

Розпутна М.В.

Інститут філософської освіти і науки

I курс, спеціальність “філософія”

наук. керівник:

канд. філос. наук, ст. викл. Адаменко Н.Б.

СОКРАТИВСЬКА МАЙЄВТИКА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ МЕТОДИК

Філософія займає особливе місце серед інших наук. Саме завдяки цій науці людство пізнає світ у всьому його колориті і неповторності; вчиться відрізняти добро від зла, світле від темного, виробляє особливе ставлення до краси, любові, гармонії, Всесвіту і буття. Філософія – це наука життя, про життя і для життя, адже більшість з того, про що писали і говорили древні мудреці і філософи, актуально і сьогодні.

По особливому філософський зміст актуалізується і у педагогіці, зокрема у процесі створення нових методик навчання. Для прикладу розглянемо практику високої класики античності – мистецтво ведення діалогу у варіації сократівської „майєвтики”.

Зауважимо, що “майєвтика” – повивальне мистецтво, з яким Сократ порівнював свій метод філософування. Філософ вважав, що, допомагаючи народженню істини в інших людях, він продовжував у моральній сфері справу своєї матері, повитухи Фенарети. Сократ розробив метод творчості, спрямований на активізацію прихованих здібностей особистості. На думку філософа, кожна людина здатна досягнути істину, якщо за допомогою майстерних запитань актуалізувати, поживляють її пам'ять, збуджувати потенційні здібності. Для нього бесіда – це вагома форма обговорення і пошуку істини у вигляді запитань та відповідей. Основними були питання, що таке добро, справедливість та інше, при цьому перебиралося багато відповідей, які обмірковувалися та спростовувалися, доки не доходили до правильної відповіді. Результатом було певне знання про істину з того чи іншого питання, яке подавалося у вигляді визначення, у зв'язку з чим Арістотель зауважував, що Сократ був першим, хто намагався дослідити майєвтику як логічну операцію. Для з'ясування меж між знанням і незнанням, за Сократом, необхідно використовувати навідні запитання, для того, щоб не розгубити набуте і закріпити їх шляхом загальних питань і знань, бо завдяки цьому можна розкрити суть питання і досягти мети, пізнаючи його. Діалоги Сократа передбачають: вільний обмін думками між рівноправними співбесідниками, розподіл понять, пов'язаних з темою обговорення і узятих з практики; виявлення ролі учасників у діалозі і визначення композиції цих ролей; активізація самопізнання за допомогою цілеспрямованих запитань; застосування іронії як критичної оцінки міркувань і жарту як способу активізації мислення; застосування індуктивного методу, що ґрунтується на аналогії; виявлення суперечностей; усунення суперечностей шляхом виявлення залежності часткового від загального, розуміння суті речей або явищ, творчий пошук нового.

Майєвтика з точки зору логічної форми являє собою індукцію (наведення). Розвитку індуктивності сократівського метода спонукав діалогічний метод дослідження. Він передбачав, що на початку бесіди з потреби завжди виходять із всім зрозумілих, а тому і найпростіших, наочніших положень, але у міру просування діалогу переходять до прихованих і більш сутнісних властивостей обговорюваних речей. Відтворюючи структуру діалогу-дослідження, індукція направлена на вилучення конкретного із загального: від

безлічі явищ, в яких якась передбачувана суть представлена як відносна властивість, що легко зникає і перетворюється на свою протилежність, існує в них (явищах) поряд з іншими властивостями, думка переходить до такої однієї речі, в якій шукана властивість представлена само по собі, не у відносному, а в абсолютному сенсі, і не як властивість навіть (будь-яка властивість може бути відокремлюваною від речі, і остання, хоч і змінить, але не втратить свого існування), а як якась невід'ємна визначеність, тотожна самій речі, або навіть як якась річ. Підсумком такого перебігу думки має бути визначення, що фіксує загальну, універсальну властивість, що має загальне значення для свідомості.

У пізнанні істини Сократ бачив головну різницю між діалектикою – «мистецтвом міркувати» та еристикою – «мистецтвом суперечки». Дві речі по праву належать Сократу, і їх, на думку Арістотеля, неможна відняти. Це – визначення загальних понять і індуктивний метод дослідження. Які також є одним зі складових педагогічних методик. Адже, саме сократівський метод, задачею якого було знаходження «істини» шляхом бесіди, суперечки, полеміки, виявився джерелом ідеалістичної діалектики. Основні складові частини «сократівського» метода : «іронія» і «майєвтика» – за формою, «індукція» і «визначення» – за змістом. «Сократівський» метод – це перед усім метод послідовних і систематичних ставлень запитань, ціль яких приведення співбесідника до протиріччя з самим собою, до признання власної невігластва. Так один із співбесідників, Менон, з жалем заявив: «Я, Сократ, ще до зустрічі з тобою чув, наче ти тільки і робиш, що сам плутаєшся і людей плутаєш. І зараз, по-моєму; ти мене причарував і до того так заговорив, що в голові моїй плутанина...».

Відомості про Сократа дійшли до нас з творів двох його учнів Ксенофанта і Платона. Так зазначається, що Сократ був мудрим педагогом, бажав щоб знання були доступні кожній людині. Як стверджує Ксенофант, мислитель кожного дня і зранку і ввечері ходив в людні місця і розмовляв на різні теми, збираючи навколо себе натовпи людей. Вплив філософа заснований на якійсь чаруючій силі його речей. Алківіад в Платонівському «Бенкеті» говорив: „Коли хтось слухає тебе і твої розмірковування словами іншого, хоча б він не погано б говорив, ми всі слухачі, жінка, чи чоловік, чи хлопчина, буваємо не в собі і не можемо володіти собою». Тому «...якби хтось захотів слухати бесіди Сократа, - продовжує Алківіад, - вони б здалися йому крайні смішними... Він говорив про віслуків, про яких-небудь мідників, чоботарів; наче він весь час розповідає одне й те саме, так що кожна недалека людина посміялась б над його судженнями. Але занурившись всередину його роздумів, всі його “безглузді” промови, виголоси мають неосяжний внутрішній сенс торкаються багатьох питань». Його педагогічні прийоми мали різноманітні підходи до різних верств населення. Також в діалозі Платона “Теетет”, Сократ зазначав, що в його повивальному мистецтві майже так само, як і в повитух, – різниця, лише в тому, що він приймає пологи у мужів, а не жінок і приймає пологи душі, а не тіла. Найвеличніше в мистецтві те, що можна різними способами дізнаватися на істинний шлях стає юнак чи хибний. Спільне з повитухами те, що як і вони він не народжує мудрість, а лише спонукає до неї інших. Причиною цього є те, що Бог дозволяє приймати пологи, а самому здійснювати ні. Тому сам не відрізняється від інших філософів, бо не відкрив істинні ідеї своєї душі. І зрозуміло, що від нього нічого важливого, розумного дізнатися неможливо, люди самі в собі відкривають, щось чудове, незбагненне. Деякі не витримують і йдуть, з презирством, з неповагою до нього. Адже він спонукає їх на роздуми, на муки, до народження справжньої істини.

Філософія Сократа і його метод привернув увагу багатьох мислителів наступних поколінь. До цієї тематики зверталися С. Керкегор Г. Гегель, Д. Дьюї, А. Лосєв. Про сократівську майевтику багато сказано і педагогами, психологами, зокрема М. Ліпманом, К. Ушинським. Останній, зокрема, вважав, що кращим методом навчання для всіх вікових груп школярів є бесіда, особливо сократична. Але наголошував, що це надзвичайно складний метод, який вимагає високої майстерності учителя. Застерігав, що бесіда не призначена для передавання нового матеріалу, як це помилково вважали, а „для кращого засвоєння вже поясненого”.

Американський вчений і філософ М. Ліпман, застосовував сократівський метод у процесі навчання, зокрема його методика набула популярності і поширення у втіленні у навчальному процесі програми „Філософія дітям”.

Педагогічні ідеї, які пропонує М. Ліпман, на перший погляд виглядають простими. По-перше дітей треба вчити умінню самостійно міркувати про сенс моральних, юридичних, соціальних понять, таких як особа, свобода, право, відповідальність, пошана до інших людей, компроміс, насильство, а також про взаємозв'язки цих понять. Інакше кажучи, ще до виходу дітей у великий світ потрібно на звичайних для них ситуаціях („ми з ним не гратимемо, тому що він б'ється”, „він зламав мою ручку, я теж зламаю його ручку”) виробляти навички морального залагоджування конфліктів і створювати стійкий імунітет до насильства. По-друге їм треба розвивати раціональне мислення у виявленні стереотипів і пом'якшення конфліктів.

При виконанні цих вимог звичайний клас перетворюється в когорту дослідників, які можуть обговорювати ідеї, роз'яснювати поняття, розвивати гіпотези, оцінювати наслідки, аналізувати події, розмірковувати разом, передаючи свої висновки і здогадки, створюючи таким чином дискусію, результат якої буде вирішення проблемного завдання і наближення до істини. Отже, застосування сократівської майевтики спрямоване на навчання критичного мислення, за допомогою лінгвістичного, логічного та концептуального аналізу. Таким чином, бесіда – основа навчання, через філософську бесіду, спілкування, людина пізнає світ і сократівська майевтика на сьогоднішній день має стати одним із педагогічних методів розвитку особистості.

Нині впроваджуються сучасні педагогічні технології, популярними серед яких є комп'ютерне та дистанційне навчання, навчання із залученням інтерактивних методик, навчання за технологією тренінгу; намітився перехід від авторитарної педагогіки до гуманістичного розвитку особистості, від накопичення знань - до вміння оперувати знаннями, від „одноразової” освіти - до безперервної, від поточної організації навчання – до індивідуальної.

Педагоги, психологи, філософи відчують потребу у впровадженні таких методик, які б допомогли реалізації особистісного підходу до учня, студента. Впровадження інтерактивних методик у викладання дає змогу докорінно змінити ставлення до об'єкта навчання, перетворивши його на суб'єкт, коли учень, студент стає співавтором, співвідкривачем істини, як за часів Сократа.

Підхід, який знаходиться у центрі процесу навчання, ґрунтується на повазі до його думки, на спонуканні до активності, на заохоченні до творчості, добре відомий з праць Л. Виготського, П. Гальперіна, філософів І. Канта, М. Бердяєва, Ж.П.Сартра. Він полягає насамперед у підвищенні навчально-виховної ефективності занять, і як наслідок – у значному зростанні рівня реалізації принципів свідомості, активності та якості знань, умінь і навичок, які набули учні. У працях зарубіжних педагогів цей новий підхід має

назву „навчання за методом участі”, „кооперативне навчання”, коли створюється можливість обговорення кожної проблеми, доведення, аргументування власного погляду. Це сприяє не лише глибшому розумінню навчального матеріалу, а й розвитку мислення та мовлення. Нині набирає обертів особистісно-зорієнтоване навчання, що передбачає організацію навчального процесу на засадах поваги до особистості, врахування особливостей індивідуального розвитку вихованця. Розроблено багато методик, що застосовуються в інтерактивному навчанні – це дискусії, диспути, дебати, навчання як системне дослідження, ділові ігри, імітаційні та ситуативні вправи, задачі.

Необхідно зазначити, що Сократ жив у часи кризи, коли традиційні цінності афінян, завдяки їх виключній відкритості, швидко розчинялися серед нових духовних надбань, а Сократ відіграв надзвичайно велику роль у формуванні та збереженні морально-етичних засад розвитку людської душі. Він, починаючи свої розмови ніби із випадкового питання, підводив слухачів до самостійного вирішення важливих духовних питань. Сьогодні ми живемо під час загальної кризи, що охопила не лише світову економіку, а й морально-етичні фундаменти суспільства, коли змінюється розуміння понять про добро, зло, свободу, справедливість тощо, і саме навчання. З огляду на зазначене використання майевтики Сократа у сучасній педагогічній методиці, особливо у інтерактивних формах навчання, набуває нового актуального значення.